

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правонаступництво при утворенні нових незалежних держав // Українська дипломатична енциклопедія. У 2-х томах / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
2. The history of the European Union [Електронний ресурс] / Official Website of the European Union. URL: https://europa.eu/european-union/about-eu/history_en (Дата звернення: 22.05.2019).
3. Договірні-правова база між Україною та США [Електронний ресурс] / Посольство України в США. URL: <https://usa.mfa.gov.ua/ua/ukraine-us/legal-acts> (Дата звернення: 22.05.2019).
4. Peace Corps in Ukraine [Електронний ресурс] / Peace Corps. URL: <https://www.peacescorps.gov/ukraine/> (Дата звернення: 23.05.2019).
5. Гудбі Дж. Неподілена Європа. Нова логіка світу в американсько-російських відносинах / Джеймс Гудбі. Москва: Міжнародні відносини, 2000. 336 с.
6. Прийдун С. В. Будапештський меморандум в контексті ядерного роззброєння України // Україна–Європа–Світ / під. ред. Л. М. Алексієвць. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. Вип. 17. 344 с.

Мигалевич М.

Науковий керівник – проф. Л. М. Алексієвць

КАПЕТИНГИ В ЄВРОПІ: ІСТОРІЯ, СТРАТЕГІЇ, ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ

У 987 році Гуго Капет був обраний королем франків. Його домен охоплював землі від Парижа до Орлеана, коли васали мали набагато більше. Чи міг цей монарх, змушений за життя коронувати сина, щоб забезпечити спадкоємність династії, знати, що стане родоначальником найбільшого королівського роду в історії Європи, а його нащадки носитимуть корону навіть через тисячу років?

Капетинги були королями Франції, Португалії, Іспанії, Угорщини, Польщі, королівства Обох Сицилій, імператорами Латинської та Бразильської імперій, герцогами Бургундії, Бретані, Фландрії, Парми, також володіли ще цілим рядом титулів. Цей рід одночасно охоплював усі шари середньовічної знаті: від короля до простого шевальє, якими стали нащадки збіднілих молодших гілок. Однак всі, навіть найменш значні гілки, зберігали пам'ять про своє королівське походження. Так нащадки роду Куртене, власники дрібної сеньйорії, які, втративши у XIII ст. право на спадок Латинської імперії, на майже 500 років зійшли зі сторінок історії, у XVIII ст. витребували у Паризького парламенту титул принців крові [4].

Дослідження династії Капетингів завжди буде актуальним, тому, що цей рід безпосередньо причетний до формування як мінімум двох європейських націй: Франції і Португалії, до розквіту могутності католицизму після کلунійської реформи, що розпочиналася з абатства Сен-Дені, яке було під патронатом королів Франції і парижан (Святий Деніс – небесний покровитель Парижа) та служило усипальницею для членів французького королівського дому, Великих географічних відкриттів (згадаймо португальського принца Енріке Мореплавця), становлення абсолютизму у Європі, втіленням якого є король-сонце Людовик XIV, зрештою, у боротьбі з нащадками Гуго Капета під час Великої Французької революції сформувалися ідеологічні засади сучасного світу, зібрані у лаконічному гаслі «Свобода, рівність, братерство!». Капетинги вплинули і на історію України, згадаймо королеву Ядвігу та Генріхові артикули 1574 року.

Історія династії Капетингів надзвичайно мало висвітлена в українській історіографії. Слід згадати про доробок Леонтія Войтовича, який склав генеалогічний довідник, що охоплює всі династії Європи [2]. Недоліком цього довідника є те, що у ньому не висвітлені молодші гілки Капетингів, які, хоч номінально перебували під владою короля, але фактично були незалежними правителями. Корисною та цікавою є антологія статей істориків та публіцистів «Корона або спадщина Королівського Руського», де не лише зображено вплив династій Рюриковичів та Гедиміновичів на становлення України та її сучасні політичні процеси, а й детально проаналізовано сучасні позиції монархізму у Західній Європі та Японії [3].

Капетингами цю династію назвали у XVIII ст, коли розпочався судовий процес над Людовиком XVI. Коли ім'я короля вносили в судові протоколи, виникла проблема, адже він не мав прізвища, тож довелося звертатися до історії, до кличок предків, і його записали Луї

Капетом (використовувати прізвище «Бурбон», мабуть, не хотіли, щоб не підкреслювати його знатність, або щоб запобігти ескаляції конфлікту з іспанськими Бурбонами, які були молодшою гілкою французького королівського дому; і можливо тому, що це прізвище, як прізвища всієї французької знаті, позначало лише території, якими володіє, чи володів рід, Бурбони, зайнявши трон, ставили біля свого імені титул «de France», а не «de Bourbon»; революційні власті підкреслювати у можливому прізвищі короля натяк на володіння герцогством Бурбон, а тим більше Францією, не могли, тому вибрали нейтральне прізвище). Цілком можливо, що Гуго, предок нещасного Людовика XVI, не знав, що його прозвуть Капетом. Це прізвище з'являється у джерелах із середини XI ст, коли він вже півстоліття як помер, до того ж, Гуго Капета хроніст плутає з його батьком, теж Гуго. За найпоширенішою версією, «Капет» походить від «сарра», що в перекладі з латині означає «плащ», так називали ще накидки, які носить духовенство [4]. Можливо, короля так «охрестили» тому, що він був абатом-мирянином низки монастирів. Так чи інакше, під цим іменем збирають низку монархів різних країн, які здебільшого не відчували фамільної єдності.

Сучасники не сприймали 987 рік як переломний, адже для них обрання нового короля не виходило за межі усталених норм і традицій. Предки Гуго Капета, Робертини, вже мали титул короля, чергуючись на троні з Каролінгами, обраний король не посягав на дворянські вольності значно могутніших за себе васалів, не проводив реформ. Але він започаткував практику, яка була запорукою закріплення його династії на троні – коронував сина Роберта. Однією з важливих опор влади короля стала підтримка церкви, яка здійснювалася найвпливовішими абатами і єпископами країни. Всі Капетинги були релігійними і всіляко підтримували церкву, спершу просто жертвуючи кошти на її потреби, потім допомагали військово, здійснюючи Хрестові походи, чи походи проти катарів та альбігойців. На зламі IX–X ст. у Франції з'являється заборона на ведення міжусобних воєн від вечора середи до ранку понеділка, а також у релігійні свята, названа Божим Миром [1]. Хоч королі, зокрема Роберт II, іноді вступали з Римом у конфлікт через шлюбну політику (Роберта II відлучили від церкви за шлюб з троюрідною сестрою), духовенство знаходить у монархії опору і відновлює вже призабуту практику обожествлення королівської влади. З'являється традиція коронації у Реймсі, де монарха, після принесення клятви на євангелії, яке привезла з Києва Анна Ярославна, помазували священним елеєм, що за легендою був принесений голубом з неба для коронації Хлодвіга. Потім граф Фландрії чіпляв на пояс короля меч Карла Великого, легендарну Joyeuse (у пер. з франц. «Радісна»). Людовик VI почав використовувати хоругву абатства Сен-Дені як головний штандарт французького війська, це знамено називали оріфламмою, так само, як прославлений у «Пісні про Ролянда» прапор Карла Великого. Приблизно у XII ст. з'являється віра у дивовижний дар короля зцілювати дотиком від золотухи (виходити до хворих відмовився лише Людовик XVI під впливом ідей просвітництва, до нього королі охоче це робили і жоден з них не заразився). Всі ці символи, взяті і з минулого, і з сучасності, освячували особу монарха в очах підданих, утверджували в їх свідомості переконання, що непокоря королю це не лише порушення закону, а й тяжкий гріх. Остаточне закріплення Капетингів на престолі Франції завершилося після канонізації Людовика IX, який був справедливим і благочестивим, провів законодавчу та грошову реформи, підкоривши своїй владі абсолютну більшість васалів, які почали сприймати його не як першого серед рівних, а як володаря [1].

За тисячолітню історію династія зуміла сформувати певні традиції і стратегії, які спробуємо окреслити у статті. Перш за все слід виділити католицизм, головну ідеологічну опору їх влади. Лише одна гілка Капетингів, Бурбони, була протестантською, однак цей вибір релігійної течії продиктований не переконаннями, а політичними умовами, у яких їм доводилося протистояти королівському роду Валуа. Генріх де Бурбон за життя шість разів змінює віросповідання, протестантизм був для нього не більш, ніж знаряддя. Заледве ставши королем, Генріх IV каже: «Париж вартий месси», повертаючись до притаманної всім Капетингам традиції підтримки католицизму як офіційної релігії. Віра освячувала атрибути королівської влади, але Капетинги завжди хотіли зробити себе незалежними від Папи Римського. У XII–XIII ст. наростає протистояння з вищим духовенством, яке можна спостерігати не лише у Франції, а й у Португалії, де правила гілка бургундських Капетингів. У 1516 р. Франциск I і Папа Лев X уклали Болонський конкордат, згідно з яким король мав право пожалування церковних бенефіціїв і збирання доходів з єпархій. Утверджується ідеологія

незалежності французької церкви від Риму – галліканство. Вона набирає розквіту під час правління Людовика XIV, який не бажав рахуватися з владою духовенства. Цей король відміняє Нантський едикт про віротерпимість, змусивши все населення Франції стати вірними підконтрольній йому католицькій церкві. Капетинги, які правили у Португалії, Іспанії та Королівстві Обох Сицилій, завжди були в союзі з Папою Римським, про це свідчить неодноразове нагородження монархів цих країн Золотою Трояндою (знаком найвищої поваги Папи Римського), і те, що представники цих династій ніколи не мали труднощів з отриманням папського дозволу на близькоспоріднений шлюб. Також зауважимо, що у країнах, де правили чи правлять Капетинги, дотепер зберігається найвищий у Європі відсоток віруючих католиків, а протестантизм або був викорінений, або ніколи не мав поширення. Щодо сучасного стану справ, гілки роду Гуго Капета, які живуть у наші дні, є католицькими. Іспанська королівська сім'я надає велику підтримку церкві. Капетинги, що не правлять, закриті для ЗМІ, тож достеменно невідомо, яке місце в їхньому житті займає віра. Однак той факт, що вони завжди хрестять своїх дітей, проводять обряди вінчання та поховання, дає можливість говорити про те, що ці люди є вірними римо-католицької церкви. Принаймні, ніхто з них не заявляв про прихильність до іншої віри чи атеїстичні переконання [3].

Іншою особливістю, яка дала можливість Капетингам, зміцнюватися від покоління до покоління, стало чітке дотримання права майорату. Молодші сини короля отримували досить невеликі володіння, що могли б забезпечити розкішне життя, але не давали могутності. Усобиць між принцями майже не було (винятками є повстання Роберта Бургундського проти Генріха I та приєднання Карла Беррійського до Ліги Загального Блага). Представники молодших ліній могли або задовольнитися отриманим наділом і не претендувати на більше, або одружитися зі спадкоємицею багатих володінь, або шукати щастя у війнах за кордоном. Шлюбна політика була дуже важливою частиною дипломатії. Завдяки їй королі нарошували свій домен, чи отримували підстави для ведення війни. Найяскравішою ілюстрацією цього є затвердження Бурбонів на іспанському престолі, коли права принца Філіппа були підкріплені значною військовою потугою його діда Людовіка XVI. Капетинги одружували нащадків з представницями виморочних володінь, маючи на меті якщо не приєднати ці території, то бодай зробити їх союзними. Таким чином, представники цього роду закріпилися в Бретані, Бургундії, Фландрії, Пармі, заснувавши місцеві династії. Останній подібний шлюб відбувся у 1919 р., коли Феліче Бурбон-Пармський одружився на спадкоємиці Великого герцогства Люксембург Шарлотті. При цьому зв'язок нових родів із старшою гілкою поступово втрачався, Капетинги повністю переймали місцеву ідентичність, кривна спорідненість відходила на другорядний план або й зовсім забувалася. Яскраво такі зміни видно у геральдиці, наприклад бразильська лінія португальської династії Браганса взяла повністю новий герб, у гербах бретонських герцогів бризура у вигляді горностаєвого хутра стала основним символом, поступово витісняючи традиційні геральдичні лілії Капетингів, нащадки вище згаданого Феліче Бурбон-Пармського перейняли символіку династії Нассау, внівши лише мінімальні зміни. Різні гілки Капетингів могли жорстко конкурувати, наприклад король Франції і герцог Бургундський стали заклятими ворогами, хоч належали до одного роду Валуа.

Деякі принци набували багатства і владу шляхом іноземних авантур, хоч, звісно, далеко не всім усміхалася фортуна. Однак Капетинги мали відносний успіх на цьому поприщі. Слід виділити Карла Анжуйського, який, незважаючи на братову заборону, виконав прохання Папи Римського, і втрутився у внутрішні справи Італії, започаткувавши династію, яка сиділа на тронах Сицилійського королівства, Албанії, Угорщини і Польщі. Не всі виправи були успішними. У 1216 р. П'єр де Куртене також прийняв запрошення і став імператором Латинської імперії, однак не зміг надійно закріпитися у Константинополі. Його сина, що більшу частину правління витратив на прохання допомоги у іноземних монархів і вимушений закласти всі свої володіння у Франції, греки вигнали з Константинополя у 1261 р. Однак найцікавішим, і, на нашу думку, надзвичайно мало висвітленим у творах мистецтва сюжетом, є історія Генріха Бургундського. За легендою, п'ятий внук герцога Роберта I Старого, який не мав жодних шансів отримати спадок, на лицарському турнірі здолав всіх суперників і його нагородою стала рука дочки короля Леону. Приданим принцеси Терези було графство Португалія. Історична правда трохи прозаїчніша. Альфонсо VI Хоробрий просив Бургундію (слід пам'ятати, що Бургундія у той час не була одним територіальним утворенням: існувало

герцогство Бургундія, під протекцією Франції, та графство Бургундія, у складі Священної Римської імперії) надати поміч у боротьбі з маврами. Він не мав синів, тож вирішив поріднитися з надійними бойовими командирами і вірними товаришами, які належали до панівних династій обох частин Бургундії. Законна дочка короля вийшла заміж за сина графа Бургундського, який згодом успадкував трон, а позашлюбна стала дружиною внука герцога Бургундського і отримала у посаг маленьке графство [1]. Цікавий парадокс, що у XI–XV ст. на всій християнській частині Піренейського півострова правили бургундські династії, не споріднені між собою (португальські Капетинги та леоно-кастильські Анскаріди) [2]. Син Генріха і Терези Леонської, Афонсу I Енрікеш є легендарною постаттю для всіх португальців. Він був блискучим полководцем, якого після розгрому маврів у битві при Оріке лицарство проголосило королем Португалії. П'ятірка переможених мавританських емірів закарбована на гербі цієї держави у вигляді п'яти синіх щитів. У 1147 році був відвойований Лісабон. Цей монарх, герой реконквісти, жахав маврів. У північноафриканській культурі є образ напівдемонічного Енрікеша, яким лякають неслухняних дітей.

Тисячолітня історія Капетингів багата на сюжети, що стали напівміфічними і захоплюють навіть крізь століття. Однак особливістю їхньою є те, що вони розповідають про чоловіків. Жінки з династії Капетингів мали незначний вплив на державні справи; прославленими іноді ставали дружини Капетингів, виховані в традиціях інших династій, а їх дочки зазвичай були просто знаряддям для дипломатичної шлюбної політики. Можливості самостійно правити у них майже не було. У Франції існував Салічний закон, що виключав жінок і їх нащадків з порядку престолонаслідування. Інші гілки династії дали лише шістьох королев, які сіли на трон за власним правом (Марія I і Марія II Португальські, Ізабелла II Іспанська, Марія I Угорська, Ядвіга Польська, Джованна I Неаполітанська). Португальські королеви не мали і не хотіли мати реальну владу, будучи цілком задоволеними роллю дружини і матері. Сестри Марія Угорська та Ядвіга Польська, були повністю залежними від дворянства, яке не збиралося допускати їх до влади і не давало можливості отримати контроль над державою. За Марію розгорілася війна, в ході якої юна королева зазнала знущань і ув'язнення. Ядвігу поляки коронували під титулом «гех» («король» з лат.), оскільки традиція не передбачала, що трон може зайняти королева («regina» на лат.). Їй не дали вийти заміж за австрійського ерцгерцога, з яким вона була заручена. Існує навіть легенда, що Ядвіга у відчай рубала сокирою ворота Вавеля, які відділяли її від нареченого. Зрештою її змусили вийти заміж за Великого князя Литовського Ягайла у 1385 р. Королевами, які намагалися проводити самостійну політику, були Джованна I Неаполітанська (1326–1382) та Ізабелла II Іспанська (1830–1904). Хоч вони жили в різні історичні епохи, їх правління можна назвати провальними та досить схожими, почасти через те, що цих дівчат виховували з байдужістю, не розвинувши якостей, потрібних для монарха. Будь-які ініціативи королев наштовхувалися на шалений спротив, проти них постійно повставали, вони були втягнуті в огидні справи – Джованну вважали винуватицею вбивства її першого чоловіка, з повноліттям Ізабелли виникла «справа про іспанські шлюби» – низка брудних дипломатичних інтриг, в результаті юну королеву змусили вийти заміж за найжалюгіднішого претендента. Навіть ганьбили цих правительок на всю Європу однаково: Джованну свята Бригіта охрестила вавилонською блудницею, а Ізабелла була героїнею порнографічних карикатур, що поширилися у Іспанії. Представниці династії Капетингів завжди жили у світі, що належав чоловікам, які просто не давали шансу показати себе. Сьогодні у монархіях Європи виникла тенденція на встановлення абсолютної прімогенітури у порядку престолонаслідування (тобто принципу, за яким трон успадковує старша дитина монарха незалежно від статі), що не зачепила Іспанію та Люксембург, де правлять Капетинги. Там досі сини стоять вище за дочок [3].

Сьогодні Капетинги розкидані по світі. Вони розділені на низку родів, що майже не відчувають спорідненості і не будують стратегій спільного розвитку. Однак рисами, загальними для них усіх, своєрідними маркерами, що роблять їх впізнаваними, є: відданість католицькій церкві; чітко дотримуване правило майорату, яке спонукає молодших нащадків роду до пошуку свого щастя за межами батьківщини і, таким чином, сприяє експансії династії; недопущення жінок у державні справи. Втім, Капетинги на тронах Іспанії та Люксембургу сидять міцно, піддані їх люблять і шанують. Сучасна монархія поєднує в собі парадокс: необхідність завжди тримати руку на пульсі часу, водночас зберігаючи тисячолітні традиції,

хитрощі і стратегії. Феліпе VI Іспанський та Жан Люксембурзький чудово виконують цю нелегку місію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Medium aevum; Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів, за ред.Л.В.Войтовича. Львів: «Тріада плюс», 2010. 502 с.
2. Войтович Л. В., Целуйко О. П. Правлячі династії Європи. Генеалогічно-хронологічний довідник . Біла Церква: Вид. О. В. Пшонківський, 2008. 464 с.
3. Корона, або спадщина Королівства Руського/ За загальною редакцією Л. Івшиної. Видання перше. К: ТОВ «Українська прес-група», 2017. 696 с.
4. Фавтьє Р. Капетинги и Франция. СПб: Евразия, 2001. 320 с.

Мигалевич М.

Науковий керівник – доц. Валіон О. П.

ІДЕЯ «НАПОЛЕОНІВСЬКОЇ ЛЕГЕНДИ» В КОНТЕКСТІ ПРИХОДУ ДО ВЛАДИ ЛУЇ-НАПОЛЕОНА БОНАПАРТА У ФРАНЦІЇ (40-І РР. ХІХ СТ.)

Сьогодні досить актуальною є тема виборів, цьогорічну кампанію в Україні журналісти називають безпрецедентною. І справді, розклад сил перед другим туром став досить несподіваним, але у цій події досить добре спостерігаються відлуння минулого. Дослідження процесу приходу до влади Наполеона III у Франції є особливо важливим в контексті розуміння настроїв, психології широких мас і політтехнологій, які використовуються нині.

В українській історіографії це питання малодосліджене. Наукова думка досі перебуває під впливом радянської ідеології, яка оцінювала персону Луї-Наполеона надзвичайно негативно [1]. Серед сучасних дослідників слід виділити А. Смірнова, автора праці “Империя Наполеона III” [4]. Джерельною базою статті стали документи і матеріали, серед яких виокремимо видання “Карл-Людвиг-Наполеон Бонапарт (Наполеон III): Его жизнь и сочинения” [2].

На 40-і рр. ХІХ ст. представники династії Бонапартів не мали права перебувати у Франції. У 1832 р. помер Наполеон II і спадкоємцем роду став Шарль Луї Наполеон, син Людовика Бонапарта та Гортензії де Богарне. Він зростав у Швейцарії (тому говорив з німецьким акцентом), отримав блискучу освіту, змалечку мріяв про повернення своїй родині колишньої слави. У 1836 і 1840 рр. Луї-Наполеон здійснив дві невдалі, але сміливі спроби державного перевороту. Був арештований і шість років перебував ув’язненим у фортеці Гам, з якої утік у 1846 р. Звільнившись, проживав у Лондоні і вже не плекав планів про повернення у Францію, але революція 24 лютого 1848 р. все змінила.

Буржуазно-демократичні кола Другої французької республіки, після прийняття конституції 4 листопада 1848 р., були переконані у тому, що Луї Кавеньяк, який став головою виконавчої влади Франції, переможе на президентських виборах. Він підкорив адміністративно-пропагандистський апарат, навіть підстрахувався на випадок, якщо не зможе набрати абсолютну більшість голосів: тоді переможець мав обиратися Національними зборами шляхом таємного голосування, із п’яти кандидатів, котрі мали найбільше голосів.

Кавеньяк вважався фаворитом, але не врахував одного моменту. Вибори здійснювалися прямим голосуванням чоловічого населення старше 21 року. Кількість виборців зросла від 200 тис до 10 млн. Основною електоральною базою була не промислова буржуазія, на яку спирався Кавеньяк, а простий народ. Як широкі маси ставилися до цього кандидата? Міські низи його ненавиділи за придушення повстання Паризької комуни, а сільські – через новий податок “45 сантимів”. Серед селян виникли антиреволюційні, антиреспубліканські настрої, які підігрівало духовенство. Вони вважали, що через революцію мусять утримувати “міських нероб”. Часи монархії сприймалися як добрі часи.

Повною несподіванкою стала перемога Луї-Наполеона Бонапарта, який набрав близько 75% голосів (Кавеньяк – 19%). Луї-Наполеон до 1848 р. не був широко відомою особою. Навіть під час передвиборчої кампанії його не сприймали як серйозного конкурента через відсутність харизми, нечітку дикцію, німецький акцент (він зростав у Швейцарії), а також те, що його передвиборча кампанія значною мірою була профінансована коханкою, британською актрисою Гаррієт Ховард. Опоненти не боялися привселюдно висміювати його, називаючи “індиккою,